دَ علم اُصولِ حدیث اهم اُصول وضوابط په شعرونو کښې

تیسیر الاصول

(منظوم)

مولانا احمدعلی مردانی

یونیورسټی روډ خوره بانډه مردان

اسلامی ادبی تولنه مردان

03129818511, 03208086524

تیسیر الاصول

(منظوم)

مولانا احمدعلی مردانی

بسم الله الرحمٰن الرحیم

دَ حدیثو دَ اهم اُصولو بیان په شعرونو کښې

ګلدسته دَ اُصول حدیث

پښتو منظوم

تصنیف

مولانا احمدعلی مردانی
فاضل جامعة العلوم الاسلامیه
علامه محمد یوسف بنوری ؒ ټاؤن کراچی

ناشر: اسلامی ادبی تولنه مردان
اشاعتِ اول : دسمبر 2011 ء اشاعتِ دوم : دسمبر 2023ء

تقریظ

له طرفه د استاد العلماء والشعراء حضرت مولانا

محمد ابراهیم فانی (نور الله مرقده)

بسم الله الرحمٰن الرحيم

الحمد لله وحده والسلام علىٰ من لا نبي بعده . اما بعد ! چې څنګه د قرآن کریم د تفسیر د پاره دا خبره ضروري ده . چې مفسر به دَ علم أُصول تفسیر نه خبروی . چې هغې ته علوم القرآن وئیلے شي . چې بغیر د دغې علم د زده کړے نه د قرآن کریم تفسیر کوُل صحیح نه دی . دغه شان د احادیثو د رسول الله ﷺ د پاره هم علماءِ کرامو څهٔ أُصول ، ضوابط او قواعد وضع کړي دي . چې د هغې د زده کړے او د پیژندګلو نه بغیر د علم حدیث تعلیم او تعلم ګران دے . دغه علم ته علم أُصول حدیث یا علم مصطلح الحدیث وئیلے شي . په دې موضوع ډیر کتابونه په مختلفو ژبو کښې راغلي دي او دغه سلسله لاجاری ده . محترم مولانا احمدعلی مردانی صیب د طالب علمانو د اسانتیا د پاره د دغه علم خلاصه د اشعارو په شکل کښې مرتب کړے ده . او په ډیر خوندور انداز ئې هغه تمامې اهمې ضابطے او قاعدے وړاندې کړي دي . امید دے چې شائقین د دغه فن به ترینه ډیره فائده حاصله کړي .

محمد ابراهیم فانی

خادم العلم والطلبه بجامعة دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک

۵ محرم الحرام ۱۴۳۳ ھ

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم

د کتاب متعلق یو څو خبرے

دقرآن کریم نه پس په شریعت مطهره کښې مرتبه د رسول اللّٰه ﷺ د احادیثو ده . ددغې دزده کړے دپاره مُحدثینو څهٔ اُصول وضع کړی دی چې ورته د احادیثو اُصول (یعنی اُصولِ حدیث یا علم مصطلح الحدیث)وئیلے شی . په علمِ حدیث کښې مهارت پیدا کولو د پاره د دغې اُصولو زده کړه انتهائی ضروری ده . بلکه په احادیثو کښې مهارت او کمال حاصلولو دپاره دا اُصول د بُنیاد حیثیت لری. ما په دې مختصره رساله کښې په منظوم شکل کښې د احادیثو څهٔ اُصول راجمع کړی دی .د اللّٰه کریم د ذات نه اُمید ساتم چې انشاء اللّٰه د مُبتدینو د احادیثو د پاره ډیر مفید وی په آخر کښې د اللّٰه تعالیٰ نه دُعا گویم چې دا رساله د اُمت مسلمه د پاره د نفع ذریعه اُوگرځوی .او زما او زما د مور پلار، اُستاذانو، ملګرو د پاره ئې په آخر کښې د نجات سبب او ذریعه اُوگرځوی.

احمدعلی مردانی

خوره بانډه یونیورستی روډ مردان

0312-9818511/0321-9818511

دسمبر 2011ء

بسم الله الرحمٰن الرحیم

شمیر	عنوان	صفحه
1	تمهید	6
2	دعلم أصولِ حدیث تعریف	8
3	موضوع	8
4	غرض وغایت	8
5	د حدیث تعریف	8
6	د حدیثوقسمونه	9
7	حدیث متواتر	9
8	خبرواحد	9
9	حدیث مشهور	10
10	حدیث عزیز، غریب	10
11	حدیث مرفوع	10
12	مقطوع ، موقوف	10
13	صحیح لذاته	11
14	حسن لذاته	12
15	غریب	12
16	صحیح لغیره	12
17	حسن لغیره	12
18	موضوع، شاذ	13
19	متروك ، محفوظ	13
20	منکر ، معروف	14
21	مُعلّل، مضطرب	14
22	مَقلوب، مُصَحّف	15

23	مدُرج	15
24	مُتَصل ، مُسند	16
25	منقطع ، معلق	16
26	مُعضَل ، مُرسَلْ	17
27	مُدلس	17
28	مُعَنْعَن مُسَلْسَلْ	17
29	د جامع تعریف	18
30	سنن ، مسند	19
31	معجم ، جزء	20
32	مفرد، غریب ، مستخرج	21
33	مستدرك	22
34	مقبول غیر مقبول اخبار	22
35	د صحاح سته بیان	26
36	د صحاح سته مراتب	26
37	مذاهب	27
38	تقسیم دجرح وتعدیل	28
39	د قبولیت اسباب	28
40	اوعدمِ قبولیت اسباب	28
41	د قبولیت دپاره شرطونه	29
42	متعنت محدثین	30
43	متشدد محدثین	30
44	متعصب محدثین	31
45	د تعارض صورتونه	31
46	خاتمه	32

بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم

الحمد للّٰہ رب العٰلمین والصلوٰۃ والسلام علیٰ رسولہ محمد واٰلہٖ واصحابہٖ اجمعین. اما بعد!
وما اٰتاکم الرسول فخذوہ وما نھٰکم عنہ فانتھوا.

تمهيد

ابتدا شوروزما دربَ په نوم
چې هرچا ته د هغه ذات دے معلوم
ناخبر نهٔ دے، خبر دے په تول حال
شهٔ خبر دے په ماضي او استقبال
د دنیا د هر تعریف دے مستحق
په هرخوا د هر تعریف دے مستحق
رالیږلے ئي دنیا ته انبیاء دي
بعضي بعضو نه ګرځولے ربَ اعلیٰ دي
سلسله داشوروشوے د اٰدم نه
تیوس اُوکړه په دنیا هر محترم نه
انتهائي په احمد او محمد ﷺ ده
نوررڼا په دي دنیا د نیك او بد ده
مقتدا د صالحانو محمد ﷺ دے
رهنما د عالمانو محمد ﷺ دے
تول وجود د محمد رڼا رڼا ده
کهٔ عمل د محمد ﷺ دے کهٔ وینا ده

هغه ذات باندې درود زما سلام شئ
دا سلام په هغه ذات باندې مُدام شئ
مقتدا زمونږ د ټولو صحابهؓ دي
دُوی روان د مصطفیٰ ﷺ په لار کوڅه دي
هریو ستورے د جهان رڼا رڼا دے
هریو ستورے د أسمان رڼا رڼا دے
قدردان یمه ټول آل د محمد ﷺ
ورسره دے هر جمال د محمد ﷺ
هریو نور د دوی سره د شریعت دے
هریو دوی نه حق أفتاب د هدایت دے
رڼا ګانے دلته کښې په هر قدم دي
دوی شاهان ټول د عرب او د عجم دي
څوك چې دوی پسے روان دي نو کامیاب دي
لکه نُور سره ملګری د أفتاب دي
هریو قول د پیغمبر ﷺ دلته کښې شته دے
نور رڼا د هریو در د لته کښې شته دے
هغه خلق چې په دوی پسے روان دي
احمد وائی په هرځائے کښې قدردان دي
که اقوال د محمد ﷺ دي نو حدیث دے
که احوال د محمد ﷺ دي نو حدیث دے

د علم اُصولِ حدیث تعریف

دا اُصـــولِ حـــدیـــث دغــــه دے جـــمـــال
خبـــریـــدل دی د حـــدیثـــو پـــه تـول حـــال
څـــو مـــره دلتـــه چـــې اخبـــار د مـــحـــمـــد ﷺ دی
خبـــریـــدل پـــه هـــر ګـــفتـــار د مـــحـــمـــد ﷺ دی
دا د عـــلـــم اُصـــولِ حـــدیـــث تـــعـــریف دے
بهتـــریـــن پـــه کښـــې د هـــریـــو شـــعـــر ردیف دے

د علم اُصولِ حدیث موضوع

پـــه حـــدیـــث ئـــې انتهـــا ده هـــم شـــروع ده
دا د عـــلـــم اُصـــولِ حـــدیـــث مـــوضـــوع ده
دا حـــدیـــث دے پـــه اثـــر بـــانـــدې یـــادیـــږی
لـــکـــه څـــنګ چـــې پـــه خبـــر بـــاندې یـــادیـــږی

د علم اُصولِ حدیث غرض وغایت

هـــر مـــقبـــول راتـــه واضـــحـــه پـــه دنیـــا کـــړی
حـــق حـــدیـــث د مـــحـــمـــد ﷺ چـــې راجـــدا کـــړی
دا د عـــلـــم اُصـــولِ حـــدیـــث مـــقـــصـــد دے
دغـــه کـــار د دغـــې عـــلـــم دلتـــه حـــد دے

د حدیث تعریف

هـــر ګـــفتـــار د مـــحـــمـــد یـــا هـــریـــو کـــار
خـــامـــوشـــی د مـــحـــمـــد خیـــر الابـــرار ﷺ

ورته وائي د حديث سره خبر
کله کله ورته وائي هم اثر
چې اقوال د صحابهؓ، او تابعين وي
يا کارونه، خاموشي ئې په يقين وي
په اثر باندې يادېږي در په در
کله کله ورته وائي هم خبر

د حديثونو قسمونه

په دوه (2) قسمه هر حديث د محمد ﷺ دے
دا ياد شوے د دنيا په هر سرحد دے
ياد دے يو (1) متواتر په هر کتاب کښې
بل خبرِ واحد هير نهٔ کړے په يو باب کښې
دغې دوه (2) قسمه کښې بند دے هر حديث
عاليشانه قدرمند دے هر حديث

د متواتر حديث تعريف

په تعداد سره ډير زيات کهٔ ناقلان وي
دا هر وخت کښې د دنيا په هر دوران وي
چې ئې جمع په دروغو وي ښه ګرانه
دا حديث متواتر دي مسلمانه!

د خبر واحد تعريف

کهٔ تعداد د ناقلانو چرته کم وي

دا خبـــرِ واحـــد لیـــکـلـــے بـــه قـلـــم وی

د خبرِ واحد اولني تقسیم

پـــه درے قسـمــه هـر حـدیـث د پیـغـمـبر ﷺ دے
یو (1) مشهور دے بل (2) عزیز (3) غریب خبر دے
د راویـــانـــو د تـــعـــداد کـــهٔ اعتبـــار وی
دا تـــقسیـم بـــه تـریـنـــه جـورِ دلتـــه پـــه دار وی

تعریف دَ حدیثِ مشهور، عزیز، غریب

چـــي د دریـــو نـــه زیـــات راویـــان وی د خبـــر
ورتـــه وائـــی مشهـــور هـــریـــو بشـــر
پـــه تـعـــداد سـره کـــهٔ دوه چـرتـــه راویـــان وی
نـــوم عـــزیـــز بـــه د حـدیـــث دلتـــه بیـــان وی
کـــهٔ نـــاقـــل وی د حـدیثـــو یـــو بشـــر
پـــه غـــریـــب سـره یـــاد شـــوے دا خبـــر

د خبرِ واحد دویم تقسیم

هـــر خبـــر د مُـــنتهـــیٰ پـــه اعتبـــار
دري قســمـــونـــه لـری هـر ځـائـے پـــه هـردار
یـو (1) مـرفـوع دے بـل (2) مـوقـوف د دي جهـان
دریـم (3) مـقـطـوع دے هـر طـرف تـه ښـهٔ عیـان

د حدیثِ مرفوع، موقوف، مقطوع تعریف

پـــه مـرفـــوع کښـي وی ګـفـتـار د مـحـمـد ﷺ

خاموشی او څۀ وی کار د محمد ﷺ
په موقوف کښې وی بیان د صحابیؓ
خاموشی کار دغه شان د صحابیؓ
په مقطوع کښې وی وینا د تابعیؒ
خاموشی فعل ادا د تابعیؒ

د خبرِ واحد دریم تقسیم

اعتبار چې د صفاتو وی خبر کښې
شپاړس (16) قسمه دی راغلی په هر در کښې
تل (1) صحیح د ذات سره کړه ، بل (2) حسن
(3) ، (4) د دُوی سره شریك کړه په بدن
هر (5) موضوع ، (6) متروك سره کړه ، هم (7) منکر
شاذ سره هر محفوظ په هریو در
د (10) مقلوب سره (11) مدرج یو ځائے تحریر کړۀ
مُصحّف او (13) مُعَلّل له جوړ تصویر کړۀ
(14) مضطرب پسے (15) معروف دلته شامل کړۀ
هر (16) ضعیف لره پیدا دلته عادل کړۀ
دغه شپاړس دی قسمونه د خبر
هر طالب دا راتلے شی په نظر

د حدیث صحیح لِذاتِه تعریف

(1) چې راویان ئې د جهان وی عادلان

حافظه ئې وی کامله د جهان
متصل ورسره هم راشی سند
معلل او شاذ نه بچ کړی چې خپل قد
دا صحیح لذاته دے د جهان
داسې وائی د حدیثو عالمان

د حدیث حسن لذاتہٖ تعریف

حافظه کۀ چرته کمه د انسان وی
نور شرطونه د صحیح پکښې عیان وی
ورته وائی هر بشر حَسَنْ په ذات
ورته وائی په هر در حَسَنَ په ذات

حدیث ضعیف

کۀ شرطونه د صحیح نه شی تمام
د حسن نه لاندې راشی په مقام
په ضعیف سره یادیږی دا خبر
کله ګورے احادیث چې په نظر

صحیح لغیرہٖ

د حسن لذاتِہٖ چې ډیر اسناد وی
په صحیح لغیرہٖ سره به یاد وی

حسن لغیرہٖ

د ضعیف خبر چې ډیر شی سندونه

د حسن لغیره راځي وختونه

موضوع

چې راوی ئې د دروغ لري اثر
د هرچا ورته دنیا کښې وي نظر
علماء وي په دروغ باندے نیولے
په حدیث کښې دروغ وائي غلے
دا حدیث دے په موضوع سره یاد شوے
په دې نوم سره دا کور دے آباد شوے

شاذ

چې ثقه د زیات ثقه مخالفت کړي
شاذ به څان سره دنیا کښې روایت کړي

متروك

که راوی دلته کښې یاد په دروغژن وي
په متروك سره به یاد په هر وطن وي
مخالف وي د اُصولو چې د دین
روایت له قواعد شته بهترین
ورسره ساتي چې دلته څوك عناد
په متروك سره به هرځائے کښې وي یاد

محفوظ

چې د شاذ مقابله کښې روایت شي

په محفوظ سره به یاد په حقیقت شی

مُنکر

چې ضعیف د ثقه کړی مخالفت
په مُنکر سره یادیږی روایت

معروف

چې منکر ته مقابل شی په دنیا کښې
په معروف باندې به یاد شی په وینا کښې

مُعَلَل

په خبر کښې کۀ راغلے څه علت وی
نقصان ده هغه حدیث له په صحت وی
مُعلل سره یادیږی کور په کور
ورسره شته د حدیث قسمونه نور

مُضطرب

کۀ په متن او سند کښې اختلاف وی
ګران په تا باندې د دغې در انصاف وی
دلته شك وی هر طرف ته په نظر
ښکاره نه وی حقیقت دلته په در
نه ترجیح په کښې ممکن وی نۀ تطبیق
ګرانه ! دلته کښې دوستی ده د رفیق
ورته وائی مضطرب د دې جهان

دغه پیړنی دنیا کښي عالمان

مَقلوب

کۀ تقدیم راشی په متن او سند کښي
تل مقلوب سره یادیږی په خپل حد کښي
یا په هیره د راوی نه څۀ بدل شی
په مقلوب سره به یاد په هر محل شی

مُصَحَّف

تلفظ سره غلط چي په جهان شی
مصحف به ترینه جوړ په هر مکان شی
دا غلطی به د ساکن یا د حرکت وی
ورسره چي بدل شوے حقیقت وی
نور باقی په خپل صورت به په جهان وی
مصحف به ترینه جوړ په هر مکان وی

مُدْرَج

کۀ راوی چرته د ځان نه څۀ بیان کړی
جوړ حدیث به تري مدرج د دي جهان کړی

د خبرواحد څلورم تقسیم

ووۀ قسمونه د خبر دی هغه وخت
چي راوی نه د جهان پاتے شی تخت
ذکر نۀ شی چي راوی په خپل مقام

تذکره چې د سند نه شي تمام
دا قسمونه لاندې ني ترينه جوړيږي
ناخبره سړے هر ځائے کښې کړيږي
متصل پسے مُسند دے بيا مُرسل
منقطع ، معلق شته دے هم معضل
مُدلس ورپسے ووم دے په کتاب کښې
دا قسمونه د خبر دي په دې باب کښې

متّصل

کۀ راغلي د سند پوره راويان وي
متّصل سره به ياد په ټول جهان وي

مسند

کۀ سند وي رسيدلے پاك رسول ﷺ ته
دا مُسند دے خيال کوه سند مقبول ته

منقطع

چې سند کښې انقطاع راشي دنيا کښې
منقطع سره ياديږي په وينا کښې

مُعَلّق

په شورو کښې راوي يا راويان نۀ وي
معلق کۀ نوم ئې نۀ وي نو به څۀ وي

★★★★★★★

مُعْضَل

کـــۀ د میـــنـــځ نـــه یـو راوي پـــه جهـــان نـــۀ وي
مـــعـــضـــل دے دغـــه شـــان کـــۀ راويـــان نـــۀ وي

مُرْسَل

پـــه اَخـــر چـــې د خبـــر راوي نـــۀ ښـــکـــاري
دے مُـــرسل کـــۀ پـــه نظـــر راوي نـــۀ ښکـــاري

مُدَلَّس

هـــر کـــلـــه چـــې راوي پـــټ نـــوم د اُستـــاد کـــړي
مُـــدلـــس دے چـــې څـــوك دلتـــه دا فســـاد کـــړي

د خبرواحد پنځم تقسیم

د صیـــغـــو پـــه اعتبـــار ســـره خبـــر
دوه قســـمـــونـــو کښـــې بـــنـدیـــږي پـــه هـــر در
پـــه دنیـــا کښـــې یـــو یـــادیـــږي مُـــعَـــنْـــعَـــنْ
مســـلســـل ســـره بـــل یـــاد دے پـــه بـــدن
پـــه حـــدیـــث کښـــې چـــې عَـــنْ عَـــنْ د دې جهـــان وي
مُـــعَـــنْـــعَـــنْ ســـره بـــه یـــاد پـــه هـــر مـــکـــان وي
چـــې صیـــغـــے وي د ادا پـــه کښـــې یـــو شـــان
مُسلسل ورتـــه تـــول وائـــي عـــالـــمـــان
یـــا حـــالات وي د راویـــانـــو پـــه یـــو رنګ
یـــا صـــفـــات کـــۀ لـــري یوشـــان څـنګ پـــه څـنګ

ورته وائي مسلسل هريو بشر
کله راشي په دنيا چي دا خبر

د حديثو د کتابونو اولني تقسيم

احاديث د محمد ﷺ بشۀ په ترتيب دي
حافظان دا احاديثو خوش نصيب دي
مسئلے چي احاديث کښي په ترتيب وي
نهه قسمه به هر چا ته په نصيب وي
کتابونه چي د علم د چينو دي
نهه قسمه په ترتيب د مسئلو دي
کۀ ترتيب د مسئلو يا د تدوين دے
نهه قسمه کښي تقسيم دلته حسين دے
يو (1) جامع دے بل (2) سُنن سره (3) مسند دے
د (4) معجم سره ملګرے (5) جزء (6) مفرد دے
(7) مستدرك او(8) مستخرج سره (9) غريب شته
کتابونه د حديث په دې ترتيب شته

جامع

(1) چي تفسير او عقائد سره احکام شي
مناقب، سِيَر، فِتن په کښي تمام شي
علامات او د قيامت چي تذکره وي
ورسره هريو اُوچته مسئله وي

په جامع سره یادیږی دا کتاب
لکه نمر په شان ځلیږی دا کتاب
علامات د بخاری دی په کتاب کښې
ترمذی دے لوئے کتاب په دغې باب کښې

سنن

په کتاب کښې چې وی جمع ټول احکام
په ترتیب سره د فقهے وی تمام
نوم سُنن سره یادیږی کور په کور
نسائی مثال لری په هریو لور
بل مثال ئې د سنن ابو داؤد دے
مونږ سره ابن ماجه کتاب موجود دے

مسند

چې ترتیب د مرتبے وی ښائسته کړے
کلك نیولے په دنیاوی دهٔ دا پړے
تَقَدُّم یا تَأَخُر به د اسلام وی
ښهٔ ترتیب سره د هر چا خپل مقام وی
یا دا الیك وی د حرفونو په ترتیب
هر لیکوال د احادیث دے خوش نصیب
ورته وائی کتابونو کښې مسند
کتابونو کښې مشهور دے د احمد

بل کتاب د دارمی په لوئے مقام دے
هریو حرف ئې رهنما د خاص او عام دے

معجم

په ترتیب د اُستاذانو احادیث
نقل کړی عالمانو احادیث
داسې لیك شته په عرب او په عجم کښې
په معجم سره یادیږی په عالَم کښې
طبرانی لیکلے مونږ لره معجم دے
هریو حرف ئې قیمتی دے محترم دے

جزء

یو موضوع وی یو عنوان چې په کتاب کښې
احادیث چې کړی راجمع په دې باب کښې
یو عنوان وی د جهان یو مسئله وی
نهٔ وی نهٔ وی ، بس بیان یو مسئله وی
جزء سره دغه کتاب دلته یادیږی
په دې نوم په هریو باب دلته یادیږی
بخاری دوه کتابونه دی لیکلے
هر کتاب د دغې باب ښائسته ښکلے
په یو جزء کښې مسئلے دی د قراءت
د مولیٰ دغه کتاب دے لوئے نعمت

مفرد

کــــــهٔ راجــــمــــع روایـــــات وی د یـــو ذات
دا مـــفـــرد دے د دنیـــا پــــه تـــول حـــالات

غریب

احـــادیـــث کـــــه تـــول اخبـــار متــفــردوی
دیـــو شیـــخ کـــــه هـــر گـــفتـــار متــفــردوی
پـــه نـــامـــه بـــاندي غـــریب دغـــه کتـــاب دے
خـــونـــد مـــزے ســـره جـــدا دے لاجـــواب دے

مستخرج

مستـــخـــرج کنبـــي بـــاقـــي پـــاتـــے هـــر سند وی
بنـــهٔ پـــوره کـــامـــل دنیـــا کنبـــي پـــه خپـــل قدوی
یـــو حـــدیـــث چـــي ذکـــر کـــړے بـــل کتـــاب وی
یـــو ســـنـــد ورســـره صـــرف پــــه خپـــل بـــاب وی
نـــورئـــي نــــهٔ وی ســـنـــدونـــه هـــغـــه دارکنبـــي
مستـــخـــرج ســـره وی تـــول دغـــه گـــفتـــارکنبـــي
هــــر ســـنــــد د احــــادیـثـــو دے بـــنـیـــاد
لازمـــی گـــنـــړلـــے دلتـــه هـــر اُستـــاد
د اَبُـــو عَـــوَانــــه شتـــه یـــو مُسْتَـــخْـــرَج
اے زمـــا جـــانـــانــــه ! شتـــه یـــو مسخـــرج

★★★★★★★★★

مستدرك

مُستدرك كښې وي موجود هغه بيان
چې په شرط د بل كتاب وي د جهان
ذكر شوې هريو پاتې حق خبر
چې په شرط د بل كتاب وي معتبر
دا اخبار به مستدرك كښې په جهان وي
دا گفتار به مستدرك كښې عاليشان وي
د حاكم مستدرك ياد په هر طرف دے
احاديثو كښې بنياد په هر طرف دے

د حديثو د كتابونو دويم تقسيم

په پنځه قسمه كښې بند دي ټول اخبار
د مقبول سره چې غير شي په يو لار

اول قسم

جمع شوي چې اخبار په كښې صحيح وي
د ناقل هريو گفتار په كښې صحيح وي
كتابونه دغه دلته معتبر دي
عالمان ترينه دنيا كښې ښهٔ خبر دي
لكه څنگه چې صحيح د بخاري دے
دغه فضل په مونږه د رب باري دے
مؤطا د مالك هم صحيح كتاب دے

هــریــو تــه کـــے ئـــې حسیـــن دے لاجـواب دے
لـــوئـــے مـــقـــام لـــری صـــحـیـــح ابـــن حبـــان
د حـــاکـــم د صـــحـیـــح دلتـــــه دے لـــوئـــے شـــان
د صـــحـیـــح ابـــن خـــزیـمـــــه خپـــل مـقـــام دے
نُـــور صـــحـیـــح ابـــن عـــوانـــــه د مــــابـنـــام دے
د صـــحـیـــح ابـــن ســـکـــن نـــــه تـــول خـبـــر دی
احـــــادیـــث ئـــې نـــقـــل کـــړی مـــعـتـبـــر دی

دوئم قسم

پـه کتـاب کښې چې صحیح، ضعیف، حسن وی
هـــر ضـعیف د حَسَـــنْ ځـــائے کښـــې پـــه بـدن وی
مـــعـتـبـــر دغـــــه کتـــاب پـــــه هـــر مـقـــام دے
دا دلیـــل پـــــه دې جهـــان د خـــاص او عـــام دے
یـــــو کتـــــاب دے د سُـــــنـــــن ابـــــوداؤد
لـــوئـــے کـــرم دے پـــه مـونـــږ فـضـل د مـعبـود
تـــرمـــذی شتــــه دے کتـــاب هـــم مـــعـتـبـــر
نســـائـــی کښـــې دے هـــر بـــاب هـم مـعـتـبـــر
داحـــمـــد مســـنـــد جُـــدا لـــــری مـــقـــام
مـــعـتـبـــر دې کتـــاب دے هـــر کـــلام

دریم قسم

چـې صـحیـح، ضـعیف، مـنـکـر سره شی جمع

مؤلف په دې د اجر ساتی طمع
وروایات دی معتبر په کښې صحیح
قدردان دے هر خبر په کښې صحیح
د منکر نه لرے لرے ساته ځان
کتابونه شته دے ډیر په دې جهان
یو دابن ماجه دلته کښې سنن دے
چې مکتوب د هر منکر او د حسن دے
د مُسند عبدالرزاق هم دا صفت دے
د مُسند ابن جریر دا حقیقت دے
دغه طرز د بَزّار دے د مُسند
بل زیادات په دغې لار دے د احمد
درنه هیر نشی تفسیر ابن جریر
دغه رنګ په دغه شان دے دا تحریر
یو مسند هم د سعید ابن منصور دے
هر صحیح حدیث زمونږ د پاره نُور دے
طبرانی لیکلے دے معجم کبیر
ورسره د طبرانی معجم صغیر
د مُعجم اوسط نه ځان ساته خبر
په سنن دارقطنی ساته نظر
غرائب نومې کتاب شته په دې باب کښې

نور تفصيل ورله اُوګوره لوئے کتاب کښې

څلورم قسم

په دنيا ضعيف چې څومره دی اخبار
کتابونو کښې چې دی په دغې دار
په مقبول کښې به شمير نه شی په جهان
د ضعيف سره يو ځائے چې وی روان
شته دے شته دے ډير اخبار دلته ضعيف
کتابونه شته بيشمار دلته ضعيف
يو دے مسند الفردوس په دغې لار
يو انسان به تر ينه اُونکړی انکار
بل کتاب الضعفاء د عقيلی دے
يو کتاب هم د خطيبِ بغدادی دے
په تاريخ بغدادی سره يادېږی
هر کله چې د تاريخ صفحے لټېږی
شته تاريخ الخلفاء په نوم کتاب
د ابن عدی کامل دے د دې باب
يو کتاب شته د نوادر الاصول
نشته نشته احاديث په کښې مقبول

پنځم قسم

پنځم هغه کتابونه په جهان دی

حدیثونه چې موضوع په کښې عیان دي
دابن جوزي کتاب دے موضوعات
پیجندے شي دلته کښې د موضوع ذات
د طاهر نهرواني شته یو کتاب
موضوعات کښې معتبر دے په هرباب

د صحاحِ ستّه بیان

شپږ په شمیر دي کتابونه د صِحَاح
خوشبودار دي تول ګلونه د صِحاح
بخاري، مسلم سره ترمذي بل کړه
نسائي ، ابوداؤد ورسره خپل کړه
ورسره ابن ماجه دے بل کتاب
دا شپږم کتاب دے دلته په دي باب
وائي بعض چې مؤطا شپږم کتاب دے
د مالك د غه کتاب ډیر لاجواب دے
بعض شمیر کړے دے مسند د دارمي
شۀ صحیح دے معتمد د دارمي

د صحاحِ ستّه مراتب

بخاري په مرتبه کښې دے اول
مسلم وروستو ورپسے دے په منزل
دریم سنن ابوداؤد دے بل کتاب

نسائی ورپسې بل دے لاجواب
ورپسې د ترمذي پنځم نمبر دے
بیا شپږم ابن ماجه دے معتبر دے

دا اصحابِ صحاحِ ستّه مذاهب

بخاريؔ لوئے مجتهد او لوئے امام دے
د صحیح ئې په دنیا کښې لوئے مقام دے
بخاريؔ په اولیاؤ کښې ولی دے
ځنے وائی په مسلك دے شافعی دے
د مسلم مقام دے پس له بخاری نه
تپوس اوکړه په دنیا د هر ولی نه
ځنی وائی شافعی د دهٔ مسلك دے
رڼا دهٔ سره دا زمکه او فلك دے
مجتهد ورته ډیر وائی په جهان
د امامِ مسلم دغه دے لوئے شان
حنبلی ابوداؤد دے په مذهب کښې
شافعیؔ ئې یادوی ډیر په عرب کښې
ترمذیؔ، ابن ماجهؔ لوئے امامان دی
دوی په لار د شافعیؔ پوره روان دی
دا مذهب د دغې لویو علماء دے
هریو مونږ له محترم په دې دنیا دے

تقسیم د جرح و تعدیل

تـهـول د جــرحـــے دوه قسـمـونـــه پـــه دنیـــا دی
لـــکـــه خـنـگ چـــي د تـعـدیـل ســـره ادا دی
چـــي د جـرحـــے او تـعـدیـل مـوجـود سبـب وی
دا بـــه جـــرحـــه مـــفسّـــره د مـــذهـــب وی
دا تـــعـــدیـــل بـــه مُـفسـر هـم د دنیـــا وی
چـــي سبـــب د عـــدالـــت پـــه کښـــي ادا وی
چـــي سبـــب د جـــرحـــے نـــهٔ لـــری دنیـــا کښـــي
دا بـــه جـرحـــه وی مبهـمـــه پـــه ویـنـا کښـــي
چـــي سبـــب د عـــدالـــت نـــه شـــی بیـــان
پـــه مبهـــم تـــعـــدیـــل یـــادیـــږی پـــه جهـــان

د جرح او د تعدیل د قبولیت
او د نهٔ قبولیت اسباب

کـــه تـــعـــدیـــل وی یـــا وی جـــرحـــه مُـفسـره
د تـــعـــدیـــل ســـره ده جـــرحـــه مـــعـتبـــره
کـــهٔ وی جـــرحـــه پـــه دنیـــا دلـتـــه مبهـمـــه
نـــهٔ ده نـــهٔ ده دغـــه جـــرحـــه مـــحـتـرمـــه
د دي جـــرحـــے نشتـــه نشتـــه اعـتبـــار
هـــر عـــالـــم دانـــا کـــوی تـــریـنـــه انـکـــار
کـــهٔ تـــعـــدیـــل چـــرتـــه مبهـــم د دي جهـــان وی

مـعتبـر بـه د تـعـديـل دغـه بيـان وي
ځـنـى وائـى مـعتبـر نـه دے تـعـديـل
چـې تـر ځـو ورسـره نـۀ وي تـول تـفـصيـل

د جرحے او تعديل د قبوليت
د پاره شرطونه

څـوك چـې غـواړي پـه دنيـا دلتـه كښـې جـرحَ
غـواړي دلتـه چـې پـه چـا دلتـه كښـې جـرحَ
يـا د عـدل ګـواهـى وركـوُل غـواړي
يـا د دې فـكـر د پـاره دلتـه ژاړي
ورلـه دلتـه ضـروري دي څـۀ شـرطـونـه
لازمـې دي دۀ پـاره دا كـارونـه
يـو (1) د جـرجـے پـه اسبـابـو ښـۀ خبـروي
پـه تـعـديـل كښـې ئـې اسبـابـو تـه نظـروي
ښـۀ د عـلـم وي خـاونـد دغـه انسـان
د دروغـو نـه وي لـرے پـه جهـان
پـرهيـزګـاره متـقـى دغـه بشـروي
اعتـدال سـره پـه لاره بـرابـروي
تـعـصـب نـۀ لـري زړۀ كښـې دا انسـان
ښـۀ سُـوچـه وي پـه دنيـا كښـې مسـلـمـان
د مـقبـول جـرحـے دپـاره دي شـرطـونـه

لازمی دی هر بشر له دا کارونه
دا شرطونه په تعدیل کښي هم لازم دي
لکه څنګ چي تول په جرحه کښي قائم دي

مُتعنت محدثین

څنی شته متعنت محدثین
نقل کړي عالمانو صالحین
یو ابن جوزي په نوم سره یادېږي
بل عمرو بن بدر دے بیانېږي
دغه دوه مثالونه ساته یاد
عمارت د مثالونو کړه آباد

په جرحه کښي څنی مُتشدده محدثین

چي خوك ووځی کله جرحه کښي د حده
ورته وائی محدث متشدده
لاندي ذکر عالمان متشدد دي
دوی وتلے په دنیا کښي د خپل حد دي
نسائی سره یحیٰی بن معین دے
بل ابو حاتم د دوی سره قرین دے
د یحیٰی قطان سره ابن قطان دے
په دي ډله کښي شامل ابن حبان دے
دا یو څو دي مثالونه په دي باب کښي

نور لیدے شی مثالونه غټ کتاب کښې
په جرحَ کښې ځنې متعصبه محدثین
بعضې شته مُتعصب مُحدثین
چې دوی دی په تعصب باندې مئین
دار قُطنی دے محدث د دغې دار
بل خطیب بغدادی دے په دې لار
شته دے ډیر په دغې باب کښې مثالونه
ورله ګوره نور کتاب کښې مثالونه
په جرحَ کښې د تعارض صورتونه
ټول څلور (4) صورته شته دے په جهان
چې تعدیل او جرحه جوړ شی دښمنان
(1) مُبهم جرحه او تعدیل چې شی مُبهم
په دې وخت کښې معتبر دے تعدیل سَم
(2) کهٔ تعدیل وی مفسر، جرحه مبهمه
اعتبار د جرحے نشته، ده تورتمه
(3) کهٔ وی جرحه مفسر، مبهم تعدیل
معتبره ده دا جرحه د تفصیل
(4) کهٔ تعدیل سره شی جرحه مُفسره
په دې ځائے کښې شمیر کړه جرحه معتبره
★★★★★★★★★

خاتمه

لازمی د الله نوم دے انتها کښې
لکه څنګ چې دے لازم په ابتدا کښې
د الله د دغې نوم په برکت
هر طرف ته دے ښور شوے هدایت
هر یو کور کښې رڼا ګانے د اسلام دي
رڼا ګانے هر طرف ته ګام په ګام دي
د کتاب شولو تمام په ښهٔ صورت
پوره شولو تول کلام په ښهٔ صورت
په آخر کښې په نبی ﷺ باندې درود
چې محبوب دے په جهان کښې د ودود
ور سره زهٔ سلام وایم په نبی ﷺ
مقتدا دے د دنیا د هر ولی
په اصحابو د نبی ﷺ دې وی سلام
د سلام دے سحر سره ماښام
ور سره دے سلامونه وی په آل
رب ور کړے لوئے مقام حُسن وجمال
کړهٔ قبول دغه عمل مې د جهان
لاس نیولے احمد غواړی د مردان

تمت بحمد الله تعالیٰ وبتوفیقه ربنا تقبل منا انك انت السمیع العلیم وتب علینا انك انت التواب الرحیم وصلی الله تعالیٰ علیٰ خیر خلقه محمد وآله واصحابه واهل بیته اجمعین